

Journal of Social Intervention: Theory and Practice – 2022 – Volume 31, Issue 2, pp. 103–109
<http://doi.org/10.18352/jsi.729>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Jef Peeters (Red.). (2015). *Veerkracht en burgerschap. Sociaal werk in transitie*. Berchem: EPO. 349 pagina's,
€ 20,-. ISBN 9789462670440.

BOOKS

CHARLOTTE VISSENBERG

Charlotte Vissenberg, associate lector Lectoraat Klantenperspectief in Ondersteuning en Zorg van Windesheim in Almere. Charlotte coördineert projecten die zich richten op veerkrachtig opgroeien en opvoeden.

E-mail: c.vissenberg@windesheim.nl

EEN VEERKRACHTIGE TRANSITIE NAAR EEN DUURZAME EN RECHTVAARDIGE SAMENLEVING

Jef Peeters doceerde filosofie en ethiek aan KHL Leuven en coördineerde het Kennisnetwerk Sociaal Werk in Transitie, met als resultaat de bundel *Veerkracht en burgerschap* (2015). De bundel bestaat uit drie delen gevolgd door een nawoord. Deel 1 beschrijft de uitgangspunten voor een sociaalecologische transitie, een uiteenzetting van het paradigma dat daarvoor nodig is en de aanknopingspunten voor sociaal werk. Deel 2 bevat een aantal praktijkvoorbeelden van sociaalecologische verandering voorafgegaan door een oriënterend kader van Peeters. Deel 3 start met een intermezzo over een economie voor gemeenschappelijk welzijn. Vervolgens bespreekt Peeters een aantal randvoorwaarden en begrippen die van belang zijn bij het

BOOKS

realiseren van een dergelijke economie. Tot slot volgt een aantal vernieuwende sociaaleconomische praktijken afgesloten met een nawoord van Alma de Walsche.

De uitgangspunten voor een sociaalecologische transitie (deel 1)

In deel 1 schetst Peeters de uitgangspunten voor een sociaalecologische transitie. Peeters start zijn uitvoerige uiteenzetting met een beschrijving van de sociaalecologische crisis waar we ons in bevinden, de toenemende druk op de verzorgingsstaat en de disbalans in de verhoudingen tussen de markt (kapitalisme), de staat (socialisme) en de civiele samenleving, die is ontstaan onder invloed van het neoliberalisme. Aangezien de noodzaak tot duurzaamheid steeds urgenter wordt en de rol van de sociaal werker (en hoe activistisch deze rol moet zijn) ook in deze tijd ter discussie staat, is dit boek zeven jaar na publicatie nog altijd relevant (Jansen & Spierts, 2022; Tonkens, 2021).

Peeters ziet *Commons*, hulpbronnen beheerd door gemeenschappen, als een veelbelovend alternatief voor de disbalans tussen de markt, de staat en de civiele samenleving. Peeters hanteert een definitie van Bolier (2014) voor de beschrijving van *commons*:

Paradigma's die een welbepaalde gemeenschap verbinden met een verzameling van sociale praktijken, waarden en normen die gebruikt worden om een hulpbron te beheren. Anders gezegd, een *commons* is een hulpbron + gemeenschap + een verzameling van protocollen. De drie vormen een geïntegreerd, onderling afhankelijk geheel. (p. 217)

Hij vervolgt deze introductie met een visie op een nieuw ecologisch paradigma, nodig voor de sociaalecologische transitie naar een duurzame samenleving. Er is een ecologische kijk op de werkelijkheid nodig die zal leiden tot een relationeel mens- en wereldbeeld. Achtereenvolgens bespreekt Peeters de begrippen complexe systemen en sociaal ecologische systemen (SEs) waarin mensen zijn ingebed. SEs worden gekenmerkt door veerkracht, waarbij Peeters sociaalecologische veerkracht als uitgangspunt neemt. Omdat een systeembegrip nodig is bij het nastreven van sociale verandering, wordt veerkracht gezien als een sociaal psychologisch concept, dat sterk verbonden is met sociaal kapitaal. Immers, het vermogen van mensen om hulpbronnen te vinden is van belang, maar de belangrijkste vraag is hoe families, gemeenschappen en overheden deze hulpbronnen ter beschikking stellen. Peeters geeft aan dat veerkracht kritisch bekeken moet worden. Het kapitalistisch systeem is bijvoorbeeld zeer veerkrachtig, maar is het ook wenselijk?

Vervolgens pleit Peeters voor een vernieuwd ethisch perspectief waarin bepaalde voorheen individueel gedefinieerde begrippen zoals autonomie, empowerment en burgerschap meer vanuit relationele verhoudingen geformuleerd worden. Het herijken van onze visie op welzijn (wat is een goed leven?) en onze visie op tijd (betekenistijd in plaats van prestatietijd) is daarbij van belang. Volgens Peeters kan de focus op duurzaamheid een verbinding vormen tussen ecologische en sociale principes vanuit het ethische uitgangspunt: ieder mens heeft een gelijk recht op het gebruik van de aarde. Hij pleit daarbij voor respect voor de draagkracht van de aarde, een gedeelde maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid, meer sociale rechten op mondiaal niveau, actieve participatie en inspraak, gendergelijkheid en aandacht voor diversiteit. Hij pleit voor meer milieurechtvaardigheid en schetst daarvoor de randvoorwaarden waarbij een nieuw begrip van welzijn dat materialisme en individualisme overstijgt, centraal staat.

Vervolgens bespreekt Peeters wat een ecologisch georiënteerd mens- en wereldbeeld betekent voor het handelen van mensen in het algemeen, en voor het professioneel handelen in het bijzonder. Volgens Peeters verbindt het begrip empowerment professioneel handelen met actief burgerschap en politiek handelen. Empowerment wordt uitgewerkt via het begrip macht, resulterend in actief burgerschap (de wijze waarop mensen deelnemen aan de maatschappij en zo helpen de maatschappij vorm te geven). Vervolgens bespreekt Peeters verschillende vormen van burgerschap: politiek, sociaal, ecologisch, en economisch.

Peeters concludeert zijn inleiding met het uitgangspunt dat het welzijn van burgers in een samenleving alleen gewaarborgd kan worden door middel van een goede samenwerking tussen de staat en civiele samenleving. Het terugdringen van de kapitalistische markt is daarvoor nodig, alsook het loslaten van de gedachte dat economische groei het wondermiddel is om samenlevingsproblemen op te lossen. Dit kan alleen als de politiek bijgestuurd wordt door de civiele samenleving. Om dit te bewerkstelligen is er een gedeelde verantwoordelijkheid tussen staat en civiele samenleving nodig, met erkenning en autonomie van samenlevingsverbanden. Peeters pleit daarbij voor een transitie naar een *partnerstaat* met een gelijkwaardige verbinding tussen de staat en de civiele samenleving (als partners) op basis van een gedeelde oriëntatie op het scheppen van gemeenschappelijk welzijn.

Sociaal werk zet volgens Peeters in op de wisselwerking tussen sociale verandering en het ontwikkelen van individueel welzijn. Het zou zich moeten richten op deze interactie tussen de micro, meso en macro niveaus met een politieke en beleidsgerichte focus. Peeters pleit daarbij voor transformationeel sociaal werk met een ecologische benadering waarbij meer aandacht wordt besteed aan de fysieke omgeving. Volgens Peeters is sociaal werk niet alleen een beroep, maar

BOOKS

zou het ook een sociale beweging moeten zijn of zich moeten aansluiten bij een sociale beweging. Sociaal werk moet een politieke visie hebben op duurzame ontwikkeling en aanhoudend het maatschappelijk debat moeten aanjagen en politieke strijd moeten voeren.

Tot slot volgt een intermezzo over systeemdenken met daarin een omschrijving van systemen, de complexiteit die daarmee gepaard gaat en de wijze waarop daarmee vanuit verschillende perspectieven omgegaan kan worden.

Praktijken van sociaalecologische verandering (deel 2)

In deel 2 komt een aantal praktijken voor sociaalecologische verandering aan bod, beschreven door verschillende auteurs. In de inleiding zet Peeters uiteen hoe de begrippen empowerment, sociaal kapitaal en veerkracht met elkaar verbonden zijn. Zijn uitgangspunt is dat sociaal werk kan bijdragen aan duurzame ontwikkeling door het opbouwen van sociaal kapitaal via een op empowerment gerichte praktijk. Vervolgens zet hij de begrippen empowerment, sociaal kapitaal en veerkracht uiteen en gaat hij in op het sociaalecologisch werken door sociaal werkers. Zij zouden door middel van op transitie gerichte interventies mensen niet alleen moeten voorbereiden op verandering (het opbouwen van sociaal kapitaal en veerkracht), maar ook moeten participeren in de verandering. Peeters ziet daarin een rol voor *communities of practice* die hij definieert als: 'groepen van mensen die een bekommernis of passie delen voor iets wat zij doen en via regelmatige interactie leren om het beter te doen' (Welzer, 2014; Wenger 1998, 2006). Door middel van *communities of practice* kan het sociaal werk contexten scheppen die mensen samenbrengen, netwerken uitbouwen en meer structurele antwoorden mogelijk maken.

Ook pleit Peeters voor een rol van het sociaal werk bij het creëren van condities voor een duurzame samenleving door middel van beleidsbeïnvloeding bij regeringen en door het opbouwen van netwerken en coalities met sociale bewegingen, zowel nationaal als internationaal. Tot slot worden zes voorbeelden beschreven van praktijken van sociaalecologische verandering, waaronder praktijken die zich richten op cocreatie, ervaringsdeskundigheid en gemeenschap gedreven sociaal werk.

Vernieuwende sociaaleconomische praktijken (deel 3)

Deel 3 wordt voorafgegaan door een intermezzo over een economie voor gemeenschappelijk welzijn, waarin verschillende economische vormen besproken worden gevolgd door een

uiteenzetting van *commons*, *peerproductie* en deeleconomie als mogelijke bouwstenen van een economie voor het gemeenschappelijk welzijn. Vervolgens bespreekt Peeters een aantal randvoorwaarden en begrippen die van belang zijn bij het realiseren van een economie gericht op gemeenschappelijk welzijn. Hieronder vallen het opnieuw definiëren van sociale zekerheid en het creëren van waarde voor zorg en dienstverlening op basis van sociaal kapitaal in plaats van op economische groei. Vervolgens wordt een kader geschetst voor een post-kapitalistisch scenario, met *commons* als dominante organisatievorm waarbij Peeters beargumenteert dat een sociale beweging gebaseerd op *commons* van belang is bij het vernieuwen van sociaal beleid en het doorbreken van het monopolie van de staat op het publieke domein.

Vervolgens komen er zeven vernieuwende sociaaleconomische praktijken aan bod. Zo worden voorbeelden van een deeleconomie beschreven, een andere visie op arbeid en de rol van geld in de duurzame transitie uiteengezet.

Het boek wordt afgesloten door een nawoord van Alma de Walsche. Zij beschrijft daarin de noodzaak tot transitie en hoe moeilijk het is om alternatieven te laten doorbreken. Het is daarom van belang kennis te ontwikkelen die ingaat tegen het dominante denken. Dit boek draagt volgens haar bij aan het opsporen van alternatieven, maar reflecteert ook op het onderliggende mens en wereldbeeld, op andere economische alternatieven en nieuwe vormen van cocreatie en coöperatie. Sociaal werk hoort volgens haar tot de kern van het transitieproces en zij geeft daarbij aan dat we de transitie vooral heel hard moeten willen, vanuit verlangen komen we in beweging.

CONCLUSIE

Peeters geeft breed inzicht in de randvoorwaarden die nodig zijn voor een transitie naar een duurzame samenleving. Deze randvoorwaarden worden bovendien theoretisch goed uitgewerkt en ingebed in een historisch-maatschappelijke context. Daarnaast gaat het boek in op de rol van het sociaal werk binnen deze transitie en de taken van de sociaal werker. Het daagt daarmee de lezer uit na te denken over de rol van de sociaal werker en hierop te reflecteren.

Er is echter ook een aantal kanttekeningen te plaatsen. De uitgebreide inleiding (van 144 pagina's) laat zien dat er op verschillende niveaus ingrijpende veranderingen nodig zijn om een duurzame transitie te realiseren. Het betoog van de auteur is echter niet altijd even goed te volgen. De hoeveelheid aan theoretische noties, de tussentijdse uitweidingen en de intermezzo's dragen, hoewel zeer interessant en inspirerend, niet altijd bij aan een beter begrip van de centrale

BOOKS

argumentatie van de auteur. Het is daarbij niet altijd helder hoe het ene begrip zich tot het andere begrip verhoudt. Tot slot veronderstelt de bundel vrij veel voorkennis over duurzaamheid, kennis die wellicht ontbreekt bij het lezerspubliek.

Daarnaast is nogal wat af te dingen op de rol die in de bundel aan het sociaal werk wordt toegedicht als het gaat om de transitie naar een duurzame samenleving. Ten eerste wordt in het boek de rol van de civiele samenleving als tegenhanger van de staat en de markt gepresenteerd, maar slechts beperkt onderbouwd. Daarnaast besteedt de auteur weinig aandacht aan ander gedachtegoed over duurzaamheid. Wat zijn bijvoorbeeld denkbeelden over de rol van de staat en de markt in de duurzame transitie? Zijn er wellicht andere partijen naast het sociaal werk die een (veel grotere) rol zouden moeten spelen in de transformatie naar duurzaamheid? Zouden grote bedrijven bijvoorbeeld niet meer verantwoordelijkheid moeten nemen? Dit roept de vraag op hoe rechtvaardig het is om het initiatief voor een duurzaamheidstransitie als een verantwoordelijkheid van het sociaal werk te zien.

Deze vraag wordt versterkt doordat de koppeling tussen de theoretische noties en de praktijkvoorbeelden niet altijd even helder is. Hierdoor is het niet altijd mogelijk om de praktijkvoorbeelden te kunnen duiden aan de hand van het theoretisch raamwerk gepresenteerd door de auteur. Ook is de rol van het sociaal werk niet altijd aanwezig of volledig beschreven in de voorbeelden, waardoor concrete sociaal werk beroepspraktijken moeilijk te onderscheiden zijn. Hoewel de voorbeelden mooie *communities of practice* zijn, komt het uitgangspunt dat het sociaal werk een belangrijke rol speelt in het faciliteren van en participeren in deze *communities of practice* en dat het sociaal werk een sociale, politieke beweging zou moeten vormen in het boek minder sterk naar voren dan betoogd door de auteur.

De bundel mist hierdoor een concrete uitwerking voor de beroepspraktijk. De lezer blijft na het lezen achter met de vraag hoe nu verder? Het nawoord van Alma de Walsche, waarin zij aangeeft dat we de transitie vooral heel hard moeten willen, versterkt dit gevoel. Op welke wijze kunnen sociaal werkers een sociale beweging starten? Hoe kunnen zij *communities of practice* stimuleren, faciliteren en hier de randvoorwaarden voor realiseren? En hoe kunnen zij dit doen in de huidige context van individualisering, de bezuinigingen en de werkdruk waarmee sociaal werk (in Nederland) te maken heeft?

Kortom, in deze bundel komt duidelijk naar voren dat een transitie noodzakelijk is en aan welke randvoorwaarden gewerkt moet worden om deze te bewerkstelligen. De concrete uitwerking

hiervan zal nog nader vorm moeten krijgen in de praktijk. Peeters geeft daarvoor een eerste aanzet, deze bundel kan gezien worden als een uitnodiging aan het sociaal werk om dit verder te concretiseren, uit te proberen en hier in gezamenlijkheid vervolg aan te geven.

REFERENTIES

- Bolier, D. (2014). *Think like a commoner: A short introduction to the life of the commons*. Gabriola Island, BC: New Society Publishers.
- Jansen, E., & Spierts, M. (2022). Duurzaamheid en sociaal werk. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 31(1), 62–67. DOI: <http://doi.org/10.54431/jsi.720>.
- Tonkens, E. (2021). Politisering van sociaal werk voorbij links populisme. Marie Kamphuislezing 2021. *Sociale Vraagstukken*. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van Politisering van sociaal werk voorbij links populisme – Sociale Vraagstukken.
- Welzer, H. (2014). *Zelf denken. Een leidraad voor verzet*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, meaning and identity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Wenger, E. (2006). *Communities of practice. A brief introduction*. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van Communities of practice (projecttimes.com).